

To je četrto nadaljevanje zapisov dr. Mirana Hladnika o starih kranjskih knjigah. Največ prahu med njimi so dvigovale politične publikacije, zlasti tiste, v katerih so se zagreto obdelovali klerikalci in liberalci ...

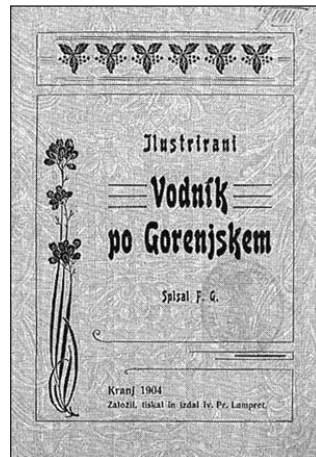
Zoper cerkev in v njen bran

MIRAN HLADNIK

V prvi polovici prejšnjega stoletja so v Kranju izdajali ali tiskali različne praktične knjige. Čitalnice so objavljale svoje bilance, liberalna sokolska društva so iz češčine prirejala telovadne priročnike, šole so priobčale letna poročila, cerkev je skrbela za vzgojne publikacije in za poročila o čudežih. Pogosto je šlo za ponatise iz *Gorenjca*. Vidnejši publicist v *Gorenjcu* je bil glasbenik Vojteh Hybášek (1873-1947), ki se je rodil na Moravskem, za duhovnika pa je doštudiral v Ljubljani. Služboval je v Zagorju ob Savi, v Smedniku in Kranju, od 1908 dalje kot profesor glasbe v zavodu sv. Stanislava v Šentvidu pri Ljubljani. V slovenščino je prevedel dva romana češkega pisatelja Jindřicha Šimona Baara, svoje podlistke iz *Gorenjca* pa je izdal v knjižicah *Iz ptičjega življenja* (1914) in *Beli vrabec* (1915). Drugi pomembni *Gorenjčev* publicist je bil zgodovinar Anton Koblar (1854-1928) iz Železnikov. Opravljal je visoko funkcijo škofjskega tajnika in arhivista, se 1900 povzpел do mesta kranjskega dekana in se angažiral v ostrih nastopih proti liberalcem. Popisoval je kranjsko cerkveno, šolsko in mestno zgodovino, po preselitvi v Šentvid pa tudi zgodovino far ljubljanske škofije. Najvažnejše Koblarjevo delo je ustanovitev zgodovinarskega glasila *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 1891.

V promet so šle razglednice in turistični vodniki. Prvega je sestavil *Gorenjčev* publicist Franz Gärtner leta 1904, trideset let pozneje je *Vodnik po Gorenjskem* v Kranju izdal France Uhernik. Turistično društvo, ki se mu je takrat reklo "Tujsko prometno društvo", je leta 1938 naročilo samouškemu kartografu Ivanu Selanu projekt z reliefnim zemljevidom Kranja in okolice; pridni Selan je z zemljevidi Kranja in panoramskimi slikami Gorenjske nadaljeval tudi po 2. svetovni vojni. V Kranju sta luč zagledala dva učbenika. Primorec Karel Ozvald, ki je sicer objavljaval v Gorici, je leta 1920 priredil in izdal učbenik filozofije z naslovom *Logika*, Kranjčan

Črtomir Zorec pa 1940 *Osnovne pojme strokovnega računstva za obiskovalce večernih tečajev na Državni tekstilni šoli v Kranju*. Je zgolj slučaj, da sta bila učbeničarja obenem tudi prešernoslovca? Ali pa je treba njuno odločitev, da knjigo izdata v Kranju, pripisati kulturni zavezi, ki jo je Prešeren naložil mestu?

Ilustrirani vodnik po Gorenjskem, 1904

Največ prahu so dvigovale politične publikacije. Liberalni novinar Franjo Pirc si je oktobra 1909, takoj po izidu t. i. "rdeče brošure" *Ženinom in nevestam*, v kateri je škof Anton Bonaventura Jeglič zelo nazorno delil nasvete za srečen zakon, privoščil senzacionalni pamflet nanjo, in to kar v treh jezikih: v slovenščini in italijanščini anonimno, v nemščini pa pod svojim pravim imenom. Brošuro v treh zvezkih z naslovom *Kaj pravi brošura škofa Antona Bonaventura?*, ki je bralce vabila s provokativnim svarilom "Samo za odrasle!", je državno tožilstvo zaplenilo, vendar je bila konfiskacija pozneje ukinjena in Pirc je njen tretji zvezek brž ponatisnil. Škofove neposredne napotke za zdravo zakonsko spolnost so liberalci označili kot "s tercijskim vzdihovanjem prepleten pornografičen spis" in "osoljene, opoprane, papricirane in s španskimi muhami prepletene" "svinjske bukvice". Privoščljivega liberalskega sesuvanja knjige seveda ni mogoče pripisati kakšni posebni liberalski moralni občutljivosti v spolnih rečeh, ampak ga je treba razumeti v luči neprijetnega spomina na to, kako je taisti škof deset let prej pokupil in sežgal Cankarjevo "pohujšljivo" pesniško

Pirčev pamflet na škofa, 1909

zbirko *Erotika*. Glas o škofovi sporni knjigi je segel celo do Francije, zagovarjati se je moral pred očitki nemoralnosti pri dunajskem nunciju in umaknil je knjigo iz prodaje.

Butično politično brošuro si je privoščil zdravnik z Golnika Tomaž Furlan (1901-61), eden od vodij krščansko-socialističnega gibanja. Tik pred vojno je dal za prijateljski krog natisniti 300 izvodov 24 strani dolgega razmišljanja z naslovom *Poslednje vzmeti zgodovine*. Prave vzroke zgodovinskih dogodkov si je v darvinistični maniri razlagal z vitalnimi silami ljudstev.

V Kranju so izdajali knjige tudi gorečnejši klerikalnega profila. Duhovnik Janez Kalan (1868-1945), rojen na Suhi pri Škofji Loki, je bil zagrižen protialkoholni borec. Zelo ga je vznemirjala korupcija in napisal je priročnik, kako obračunavati z narodnogospodarskimi škodljivci, med katerimi je videl seveda politične nasprotnike liberalce. Triumfiral je ob zmagi

Slovenske ljudske stranke leta 1909, svaril pred sokoli in liberalci ter pod psevdonom Domoljub pisal zaskrbljene članke in knjige o usodi slovenščine (*Rešimo slovenščino!*, 1941, *Za lepo, domačo slovenščino*, 1944). V Kranju je bil natisnjen le njegov molitvenik *Fantič, le gorvstan! Zlata knjiga slovenskih fantov*, ki jo je izdala ljubljanska katoliška protialkoholna družba Sveta vojska. Nasploh so bili kranjski katoliški publicisti kar dejavni in brez prave liberalske konkurence.

Matija Škerbec

Franjo Krašovec

Publicistično so odmevali "šenčurski dogodki" 22. maja 1932, ko je v času šestojanuarske diktature tedaj prepovedana Slovenska ljudska stranka pripravila protirežimske demonstracije in motila volilni shod centralistov, tako da je prišlo celo do streljanja. Sodišče za zaščito države v Beogradu je župnika Matija Škerbeca, ki se je izpostavil ob dogodku, obsodilo na leto strogega zapora, trije kranjski gimnazijski profesorji, med njimi etnolog Niko Kuret, pa so izgubili službo. Leta 1937 je Škerbec dogajanje popisal v zajetni knjigi *Šenčurski dogodki*. Škerbec je bil po prvi svetovni vojni župnik v Trziču in Kranju, od 1936 dalje pa kranjski dekan. Med vojno se je umaknil v Ljubljano in tu vodil škofijsko dobrodelno pisarno za pomoč beguncem, ki pa jo je uporabljal za financiranje oddelkov bele garde in je zato 1945 emigriral v ZDA.

Omenimo med kranjskimi predvojnimi publicisti še študenta ekonomije iz Kölna Franja Krašovca, ki se je rodil leta 1888 v celjski restavratski in zlatarski družini, čeprav imajo njegove objave že precej leposlovnega značaja. Leta 1908 je v samozaložbi izdal zbirko potopisnih črtic *Utrinki*, sicer pa je ta umetniško občutljivi poliglot svoje potopisne reportaže s Češkega in Italije objavljaval v *Domu in svetu* in bil deležen pohval tako s katoliške kot z liberalske strani. Priznanje mu je izrekel celo Leopold Lenard, poznan po strupenih kritikah na račun Ivana Cankarja, češ da "opažuje in misli dovolj samostojno in ne parafrazuje vedno Baedekerja, kar delajo mnogi potopisci".

(Nadaljevanje sledi.)

V Kranju je bil natisnjen Kalanov molitvenik *Fantič, le gorvstan! Zlata knjiga slovenskih fantov*, ki jo je izdala ljubljanska katoliška protialkoholna družba Sveta vojska. Nasploh so bili kranjski katoliški publicisti kar dejavni in brez prave liberalske konkurence.